

Votanții activi și votanții de presiune. Un model teoretic de analiză

■ ALFRED BULAI

[The National University of Political Studies and Public Administration, Bucharest]

Abstract

The usual model of the analyses of voting absenteeism, for any type of election, is based on the thesis that people interested in the thematic of a vote, if they are not prevented in any way, will participate to it. Absenteeism is usually explained by to a lack of interest in the subject of choice, sometimes accompanied by the inability to understand the nature of the alternative that is proposed, or the difficulty of assessing variants of choice. Of course, in other cases absenteeism may be linked to the presence of a protest attitude against various political themes or actions. Beyond these factors of the absenteeism, which have their own explanatory capacity, I will try to propose another type of analysis of the voting mechanism and implicitly of the absenteeism. I will take the particular case of the referendum on redefinition of the family that took place in October 2018. I will show that the explanation of the very low level of presence to vote is mainly due to the existence of a critical mass of voters whom I will call "pressure voters". Most of them did not vote at the referendum and usually, in the case of ordinary elections they are very difficult to identify.

Keywords

active voters; pressure voters;
referendum; economic vote;
absenteeism; political interests;
electoral costs

Estimări greșite

Cu siguranță, erorile de estimare ale diverselor sondaje de tip electoral, sau chiar ale unor anchete sociologice mai complexe nu sunt neapărat ceva neobișnuit, dar trebuie remarcat că cele mai multe date de cercetare obținute în preajma alegerilor au fost, în general, suficient de corecte. Uzual, sunt luate în calcul multe cauze ale erorilor în cazul cercetărilor pre-electorale. În primul rând, faptul că estimarea participării la vot este, de regulă, maximizată de subiecții investigați deoarece votul, fiind un act înalt dezirabil social, implică, pentru o parte a electoratului, tendința de conformism, aceștia declarând că vor participa la scrutin, deși nu au această intenție. Desigur, trebuie luat în calcul și faptul că uneori cei chestionați, mai ales dacă acest lucru de întâmplă cu o bună bucată de timp înaintea alegerilor¹, chiar nu știu dacă vor participa la vot sau nu știu cu cine vor vota în final. Pentru

1 În mod normal aproximativ jumătate din votanți declară că s-au decis asupra votului doar în timpul campaniei electorale, restul înainte Prin urmare extrapolând cel puțin o parte a electorilor înaintea campaniei nu sunt hotărâți asupra votului și unii cel puțin nici asupra participării la vot. Vezi și Alfred Bulai, *Mecanismele electorale ale societății românești*, (București: Paideia, 1999).

o parte a respondenților gradul de încredere în actorii politici (ca și cel de siguranță a alegerii unei anumite opțiuni electorale) este, înaintea campaniei electorale, suficient de mic astfel încât să se poată reconfigura atitudinile față de actorii politici până la alegeri. La urma urmei, nu este ceva neobișnuit. Experiența oricui de cumpărare a unor produse (tot a unei alegeri sociale) poate fi revelatoare. O parte semnificativă a cumpărătorilor își schimbă chiar în magazin opțiunile, sau chiar renunță la cumpărarea produselor pentru care ajunseseră acolo.

De ce avem atunci o problemă cu estimările de dinaintea referendumul? În primul rând, nu este vorba de o estimare greșită singulară, ci de quasitotalitatea estimărilor. Practic, toate cercetările au dat o prezență la vot considerabil mai mare decât cea reală. În al doilea rând, factorul temporal, care ar fi permis o schimbare de opțiune între estimarea prin cercetare socială și momentul votului este greu acceptabilă ca explicație. Tematica referendumului ținea de un fond valoric extrem de stabil, greu de schimbat pe o perioadă scurtă de timp. Dacă actorii politici sau un partid te pot dezamăgi, (sau convinge) într-un anume interval de timp prin ce fac sau spun, tema unui referendum ca cel din octombrie 2018 cu mult mai greu ar putea suscita redefiniri ale opțiunilor electorilor potențiali. Desigur, putem estima că o parte a oamenilor au mințit deliberat (așa cum am amintit anterior, datorită caracterului dezirabil al votului), dar se pune atunci întrebarea: de ce ar fi mințit mult mai mulți oameni în sondaje în cazul particular al votului la referendum, decât în mod obișnuit? Mai mult, de regulă, declararea participării la alegeri, în condițiile în care nu există real această intenție, este legată de un gen de disconfort, frică sau chiar rușine de a exprima public o anumită opțiune. Nu era cazul referendumului însă unde cea mai mare parte a populației era de acord valoric cu ideea familiei tradiționale, deci motivația unui astfel de comportament ar fi fost chiar mai redusă decât la alte tipuri de alegeri.

Un alt argument care a fost utilizat în explicarea erorilor de estimare la vot a fost dat de ideea lipsei de interes față de tema propusă la vot. Cu siguranță, aceasta poate fi o cauză importantă: interesul slab pentru o tema care nu constituia o problemă în agenda publică a populației. Vom folosi această teză mai târziu în articol. În fine, s-a mai afirmat că modalitatea de formulare a întrebării de la referendum a creat confuzie și este posibil ca o parte a populației să se fi simțit vulnerabilă în ideea că trebuie să participe la un vot unde nu înțelege exact ceea ce este întrebata. Voi accepta și acest argument, care a avut un anumit rol, pe care nu îl consider însă foarte nu foarte important. Aș mai sublinia totodată și faptul că partidele politice au făcut propriile estimări, cu sondaje și fără, și s-au comportat ca și cum era certă validarea referendumului prin prezența la vot a minim 30% din cei înscrși pe listă. După cum știm, doar USR a boicotat votul, dar dacă ne raportăm la încrederea și favorabilitatea pentru acest partid vom vedea că este greu să explicăm rezultatul slab al prezenței la vot ca urmare a solicitării USR de boicotare a referendumului.

Se pune astfel o întrebare: De ce atât sociologii, analiștii politicii și chiar politicienii care își doreau validarea referendumului și s-au ocupat de prezența la vot au estimat greșit prezența la referendum?

Există multe explicații posibile, unele care au jucat un rol important indiscutabil. Este clar, tema referendumului nu era una de agendă sau măcar de interes stringent pentru populație. Este evident că nu exista, pentru majoritatea populației, nevoia de a se preciza în Constituție interzicerea unui lucru care nu se petrecea în fapt și nici nu părea că ar exista o presiune socială să se întâmple într-un viitor anticipabil. Mai trebuie să adaug la aceste argumente și un altul, care privește relația dintre valorile tradiționale și intoleranță. Reprezentarea polară a acestor termeni, acceptată tacit în unele analize este înalt discutabilă. S-a considerat ca normală această antiteză în care prezența valorilor și a unui model cultural tradițional ar presupune automat intoleranță față de grupurile marginale respinse de cultura tradițională. O mare parte dintre români au multe valori pe care le putem considera mai degrabă

tradiționale², dar în egală măsură intoleranța acestora față de minorități, de orice fel, este destul de mică. Argumentul fundamental pe care îl aduc nu vine din datele obținute prin diverse întrebări de chestionar, care urmăresc să afle dacă subiecții ar fi deranjați de faptul că ar avea un vecin, un coleg, sau o rudă care face parte dintr-o anumită minoritate. Putem apela, mult mai simplu, la o analiză de conținut a produselor noastre culturale consumate în media. În filmele și în programele de televiziune, personajele homosexuale (prezente în emisiunile de divertisment, de regulă) sunt în cele mai multe cazuri comice, ne sunt simpatice, ne fac să empatizăm cu problemele lor! Desigur, nu sunt văzute ca normale, nu sunt acceptate ca și cum nu ne-ar interesa orientarea lor sexuală, dar ele sunt în majoritate personaje pozitive. Este cert că o mare parte a populației are un model cultural cu accente majore de tip tradițional³, dar același model nu este neapărat unul care promovează intoleranța, cel puțin la nivelul la care tema admiterii sau nu a unor drepturi pentru minoritățile sexuale să devină o temă centrală de agendă publică. Mai mult am putea spune că „ura” față de unii actorii politici este mult mai mare decât „ura” care ar stimula participarea – prin vot negativ – la un referendum legat de minoritățile sexuale.

Aceste tipuri de explicații⁴ sunt evident utilizabile în analiza referendumului din 6-7 octombrie 2018. Așa cum am precizat, mai propun și un alt tip de explicație. Plec de la o estimare proprie pe care am făcut-o înaintea referendumului când am fost de multe ori întrebat dacă se va obține cvorumul. Am răspuns de fiecare dată la fel: în condiții normale, da. Explicația era simplă. Cel puțin PSD, parțial și PNL, sunt formațiuni politice care pot să aducă la vot minim 30% din persoanele cu drept de vot. PSD-ul poate face singur acest lucru. Cu toate acestea, știm că participarea a fost de fapt cu zece procente mai mică, deși scrutinul s-a organizat în două zile. Sunt dator să precizez că personal m-am eschivat să dau răspunsuri tranșante deși și estimarea mea era mai degrabă pentru obținerea cvorumului. Ezitățile mele erau legate de doi factori. Primul, era unul care ținea de situația politică din acea perioadă în care liderul PSD, Liviu Dragnea, avea probleme de imagine la nivel public, dar și în interiorul partidului apărând întrebări legate de cât de mult, în anumite filiale, va fi stimulată participarea la vot, sau dimpotrivă va fi chiar boicotată. Al doilea motiv ținea mai mult de experiența mea legată de funcționarea partidelor în campaniile electorale: eram convins că activismul liderilor locali va fi mai mic decât de obicei, independent de poziția lor față de conducerea partidelor. În cele ce urmează voi explica acest mecanism bazându-mă pe datele de la referendum.

Chiar vrem să mergem la vot?

Prima întrebare de la care plec este foarte simplă: care date sunt mai aproape de natura reală a mecanismului votului în ceea ce privește nivelul de participare la un scrutin? Datele de la referendum, sau cele din campaniile electorale obișnuite? Mă voi referi în continuare pentru comparații la alegerile cu problematică mai puțin relevantă public cum ar fi de exemplu cele Europarlamentare⁵. Majoritatea

2 Vezi pentru această problematică Vintilă Mihăilescu *Etnogeneză și Țuică*, (Iași: Polirom, 2018), dar și o lucrare mai veche care prezintă o astfel de tematică cea a lui Dumitru Sandu *Sociologia tranziției*, (București: Staff, 1996)

3 O analiză și o perspectivă istorică a acestor caracteristici culturale și conectivitatea lor cu lumea politică este amplu prezentată în lucrarea lui Alexandru Radu, *Civilizația română modernă neîmplinită* (Iași: Adenium, 2015).

4 Vezi pentru detalii pentru analiza comportamentului de vot Helen Catt *Voting Behaviour. A radical critique*, (Leicester University Press, 1996) iar pentru absenteism și activism civic articolul lui Cristian Părvulescu „Alegeri fără prezență și proteste fără limite”, *Sfera Politicii* 3-4 (2016).

5 Alegerile europarlamentare au până în prezent cel mai mic nivel de prezență și din acest

explicațiilor anterioare înclină spre a doua opțiune. Voi oferi un model de analiză care va lua în calcul o explicație complementară și care va considera prima variantă mai realistă. Altfel spus, mai aproape de condițiile normale de prezență ar fi de fapt nivelul prezenței la referendum.

În explicarea acestei teze voi apela la un model ideal. Să spunem că am avea un scrutin pe o tema anume, neprecizată. Ne întrebăm câți din cei care au drept la vot și pot vota o vor face? Luăm în calcul doi factori care influențează simetric decizia de a participa, respectiv de a nu participa. Pe de o parte, factorul „Interes” al alegerii unei anume variante, pe de altă parte factorul „Cost” al participării la vot. Logic, cei doi factori funcționează în maniere opuse. Interesul mare favorizează votul, costul mare absenteismul. Pare evident că declanșarea comportamentului de vot se produce în orice situație în care „Interesul” este mai important decât „Costul”. Pe de altă parte, costul este dat de diverse componente, de la cele financiare (în special pentru votanții din străinătate) și până la costuri de timp, costuri relaționale (evitarea unor tensiuni în familie/ cunoștințe), costuri de imagine în comunitate etc.

Acest model uzual cu doi factori centrali (interes – cost) nu este însă foarte performant în a explica situația particulară de la referendum. Aceasta pentru că cel puțin o parte a costurilor sunt identice cu cele de la alte scrutine electorale. Deplasarea la secțiile de vot este mereu aceeași, costurile relaționale sunt de fapt mai mici dat fiind că, așa cum arată și rezultatele, cea mai mare parte a populației este de aceeași parte a baricadei. Prin urmare, este greu de susținut că există un cost mult mai mare față de alte alegeri. Pe de altă parte, idea unui tip de protest prin absenteism este și ea destul de discutabilă. Este greu de crezut că majoritatea celor care nu au participat au fost de fapt adversarii schimbărilor propuse în Constituție. Prin urmare, în modelul propus, diferența nivelului de prezență ar putea fi dată doar de interesul scăzut față de tema referendumului.

Este greu totuși de crezut că acest interes putea să fie atât de mic pentru populație în condițiile în care subiectul opțiunii nu era totuși unul care se adresa unei categorii speciale, unui contingent sau doar unei părți a populației. Nu era un subiect de agendă, dar era totuși vorba de o temă față de care cea mai mare parte a populației putea avea opinii, comparativ cu alegerile europarlamentare spre exemplu unde o mare parte a populației nu are nici un fel de reprezentare a ce este Parlamentul European și mai ales ce face acesta. Presupun din acest motiv că în modelul teoretic propus ar mai trebui să existe un parametru. Anterior, am formulat o întrebare: cât de mulți sunt cei care doresc de fapt să voteze și fac acest lucru indiferent de o influență exterioară? Putem reformula însă întrebarea: putem presupune că există votanți care deși nu au intenția să voteze, ajung totuși să facă acest lucru?

Voi stipula în modelul teoretic bazat pe interese și costuri existența unor votanți care sunt influențați să participe la vot fără ca ei să fie real interesați și care de fapt nu ar vota fără o sursă persuasivă / manipulativă externă. Prin urmare, voi identifica două tipuri de votanți: votanții activi, adică votanții obișnuiți (majoritari în principiu), cei care au un anume interes și potrivit acestuia votează fără o presiune externă, doar în baza comunicării politice (care poate fi și persuasivă) și votanții de presiune, cei care nu ar vota în afara unei presiuni exercitate asupra lor. Interesul în cazul lor nu este dat de opțiunile politice oferite ca variante de vot, ci de natura relației cu factorul de presiune.

Desigur, știm din practica politică că rețelele de activiști ai partidelor cu asta se ocupă, cu stimularea participării oamenilor la vot și evident cu influențarea lor către

motiv am luat în calcul și ipoteza celui mai redus nivel de interes. Pentru multe alte caracteristici ale acestor alegeri vezi și Tușa Enache, „Europenism și alegeri europarlamentare în spațiul public românesc”, *Sfera Politicii* 179 (2014), dar și Adrian Cosmin Canae, „România și alegerile europarlamentare: între indiferență și speranțe – mai 2014”, *Sfera Politicii* 179 (2014).

o anume opțiune. Acest factor de influență, generat prin acțiunea rețelelor electorale, poate fi mai mare, sau mai mic, datorită performanței rețelelor, dar și caracteristicilor populației dintr-o regiune. Voi separa însă în modelul propus două tipuri de activități ale acestor rețele. Pe de o parte, este vorba de campaniile de informare, activități prin care, la nivel local, membrii rețelelor politice conving populația să voteze o anumită opțiune (și implicit să participe la vot). Teoretic acesta este rolul rețelelor locale și atât timp cât cei cu care se comunică devin convinși de o variantă și o aleg putem considera aceste acțiuni ca făcând parte din cadrul normal al oricăror alegeri. Atât timp cât am presupus însă că există votanți care nu sunt convinși și nu au interese față de nicio opțiune și totuși votează, aceștia nu pot funcționa în raport cu rețeaua în baza modelului anterior descris. Comunicarea politică nu îi determină să voteze, ci un alt factor și anume un tip special de presiune care se exercită asupra lor. Presiunea este dată tot de rețea (desigur nu neapărat de aceleași persoane). La alegerile obișnuite nu este însă foarte ușor de estimat influența reală a acestor rețele și este aproape imposibil de estimat influența separată pe cele două componente.

Votanții de presiune sunt cei care participă la vot în baza unei relații de influență dată de un raport de putere deficitar în raport cu membrii rețelelor de presiune (ca și cu orice alte persoane care sunt vectori de influență și simbolic îi asumăm rețelelor). De multe ori aceste persoane acceptă un schimb de tip economic, adică participă la vot pentru a obține anumite resurse înainte, sau după campanie⁶. Ei sunt cei care uzual sunt aduși la vot, sprijiniți în diferite forme, materiale sau relaționale în vederea participării și alegerii unei variante. Acest tip de influență nu este neapărat ilegal. Desigur, dacă există o ofertă financiară și un schimb de acest tip, votul fiind un termen al schimbului, avem o situație ilegală. Raporturile de putere din comunități nu sunt însă de principiu ilegale. Un angajator dintr-o localitate mică are un ascendent de putere evident în raport cu angajații, la fel patronul unui magazin sau diverse categorii de oficiali. Influența acestora este greu de surprins și mai ales de măsurat, pentru că de multe ori cei influențați nici nu realizează de fapt că sunt subiectul unor mecanisme de influențare. Mai mult, așa cum am precizat, în cazul unor alegeri obișnuite, este practic imposibil să estimăm care este ponderea celor care au mers la vot pentru că au fost convinși de o anumită variantă politică, de cei care au mers la vot doar pentru că a existat asupra lor o presiune externă de participare, ei neavând nici un fel de opțiuni sau interes de a participa.

Cum acționează rețelele de presiune?

Voi asuma orice factor local de presiune, ca aparținând unei rețele politice. Cu alte cuvinte, utilizez termenul de rețea politică pentru orice grup de actori politici intercorelați care acționează pentru a influența electoratul, indiferent de mijloace. În practică aceleași persoane pot fi atât comunicatori în procesele de comunicare politică, dar și agenți de presiune. Ea este întotdeauna o rețea de încredere⁷. Interesul meu este să analizez distinct categoriile de votanți, nu membrii componenței ai rețelelor.

În analiza teoretică a funcționării acestor rețele trebuie să plecăm de la ideea că ele, la rândul lor, au anumite interese, iar activitatea lor presupune anumite costuri. Costurile sunt date atât de activitatea de comunicare, cât și de cea de presiune. Membrii rețelelor / organizațiile din care fac parte au costuri financiare, relaționale

⁶ Vezi Alfred Bulai „The reconstruction of Romanian Society. But is it possible this?” *În European Journal of Science and Theology*, 9 (2), (2013): 1-17. ISSN 1841- 0464

⁷ Vezi Alfred Bulai „Schimbarea ca eșec asumat; Rețelele sociale de încredere și construcția instituțională” în Vasile Boari, Natalia Vlas, Radu Murea, (coord.) *Romania după 20 de ani*, vol.1 (Iași: Institutului European, 2010).

și chiar unele legate de nerespectarea cadrului legal. De la producerea legală a unor materiale promoționale de campanie, până la diverse tipuri de ajutoare, ori chiar plăți directe sau indirecte (spre exemplu scutirea de datorii), oferirea de facilități etc., toate acestea presupun costuri. Desigur, acțiunile de tip ilegal se traduc și ele în costuri, chiar foarte mari. Trebuie precizat că la absolut toate partidele, cea mai mare parte a acestor costuri sunt acoperite de liderii și organizațiile locale. Intuitiv, în aceeași logică a modelului nostru care opune interesele costurilor, și liderii locali iau în calcul interesul lor față de rezultatele obținute și costurile pe care le au. În cazul alegerilor locale interesele lor sunt directe și deci se pot asuma costuri foarte mari. La alegerile electorale obișnuite interesul cel mai scăzut este în cazul alegerilor europarlamentare dat fiind că cele mai multe zone nu au nici un candidat direct legat de fotoliile europene. Aici interesul este strict politic și este legat major doar de apartenența la un partid. Cu siguranță, în practică există și alte influențe⁸ ale organizațiilor centrale, dar nu le voi lua în calcul în model.

Care ar putea să fie poziționarea rețelelor electorale în cazul votului la referendum? Pornim de la tematica votului. Ce se câștigă în urma referendumului și care ar fi interesul rețelelor? În primul rând, avem de a face cu nivelul cel mai redus al interesului membrilor rețelei / respectiv organizațiilor locale față de rezultatul votului, pentru că, de fapt, nu se câștigă absolut nimic la nivel local, dar nu se schimbă nimic nici la nivel general. Votul presupunea că se interzicea mai sever ceea ce era interzis deja și cea ce nu era de fapt văzut ca o amenințare reală. Din acest motiv, în model trebuie să considerăm rațională acțiunea membrilor rețelelor de a limita maxim costurile campaniei. În mod rațional oamenii vor să aibă beneficii mai mari decât costurile, dar nu ai cum contabiliza beneficii dacă nu ai interes să obții anumite lucruri.

Prin urmare putem presupune că presiunea rețelelor a fost considerabil mai mică în ideea de minimalizare a costurilor. Am putea adăuga totodată faptul că imaginea publică potrivit căreia majoritatea populației este de acord cu ideea de familie tradițională a fost un alt factor care a condus la raționalizarea costurilor rețelelor. Prin urmare, putem considera că prezența la referendum reprezintă situația excepțională în care ponderea votului bazat pe presiunea rețelelor a tins spre zero. Prin extrapolare putem spune că nivelul prezenței la vot a fost asigurat exclusiv de votanții care au fost direct interesați de exprimarea opiniilor. Rezultă că, în măsura în care ne vom raporta la prezența obișnuită de la alte alegeri, vom putea estima la nivel local ponderea celor care participă doar ca urmare unor presiuni externe. Desigur, ar trebui să luăm în calcul nivele de interes ale populației comparabile. Din acest motiv recurgem la compararea cu alegerile europarlamentare, cele care înregistrează cel mai slab nivel de interes al populației.

Ilustrarea modelului de analiză

În cele ce urmează voi prezenta ilustrativ un astfel de tip de analiză. Nu am intenția de a considera acest model ca fiind altceva decât o simplă descriere a modelului în care poate fi teoretic cercetat fenomenul votului de presiune. Datele pe care le prezint nu au alt rol decât ilustrativ. În mod normal este nevoie de o analiză care să rafineze rezultatele prin mai multe ecuații de aproximare. Voi oferi o

⁸ Pentru mult mai multe informații despre mecanismele relaționale din interiorul partidelor, ca și pentru specificul diverselor formațiuni politice vezi și Alexandru Radu, *Partidele politice românești* după 1999, (București: Paideia, 2003), dar și o lucrare mai recentă focalizată pe implicațiile electorale ale diferitelor sisteme de vot Alexandru Radu *Politica între proporționalism și majoritarism*, (Iași: Institutul European, 2012).

primă aproximare de calcul, la care ar mai trebui în cazul referendumului asigurate încă două cel puțin.

În primul pas voi face o comparație între rezultatele procentuale ale prezenței la vot la referendum și cele de la alegerile europarlamentare din 2014. Din start trebuie spus că ar fi fost ideal să poată fi luat în calcul numărul de votanți (nu datele procentuale), dar nu am avut acces la astfel de date la nivel județean pentru 2014. Oricum, atât timp cât analiza este ilustrativă am asumat că numărul celor înscriși pe liste a fost asemănător⁹. Am început cu cea mai simplă operație. Am comparat la nivelul fiecărui județ prezențele înregistrate la referendum și la alegerile europarlamentare din 2014. O analiză comparativă se poate face în același fel luând în calcul și un alt tip de alegeri, de tip maximal al interesului local, cum ar fi alegerile locale.

Diferențele de prezență între cele două scrutine au mers de la 1.46% în cazul județului Suceava, acesta fiind singurul județ cu o prezență mai mare la referendum decât la europarlamentare, și până la -24.57% pentru județul Harghita, respectiv județul cu cel mai mare decalaj între prezența la referendum și cea de la europarlamentare. Pentru ușurința analizei am standardizat aceste diferențe pe o scală subunitară și le-am distribuit valori corespondente între 0 și 1. Acest indice îl putem numi indice de presiune (deși el este calculat astfel doar într-o primă aproximație). Reamintim că am stipulat în modelul nostru faptul că presiunea, în cazul referendumului, a fost asumată în modelul nostru ideal a fi 0. Dacă arbitrar considerăm că 0 este valoarea cu diferența cea mai mică între prezențe (am asumat ca valoarea pozitivă, singura, a județului Suceava este valoarea cea mai mică), iar valoarea cea mai mare a diferenței - 24.57 % este 1, atunci putem ierarhiza județele potrivit indicelui de presiune a rețelelor. În tabelul de jos avem primele 10 județe care au indicele de presiune cel mai mic și ultimele cu indicele cel mai mare, respectiv 11 județe dat fiind scorul identic pentru două poziții din această zonă a clasamentului.

Tabel nr. 1 Indici de presiune la nivel de județe, scorurile cele mai mici (aproximația 1)

Rang județ	Nume	Valoare indice
1	SUCEAVA	0.00
2	NEAMȚ	0.17
3	BIHOR	0.25
4	BOTOȘANI	0.27
5	BUZĂU	0.29
6	MARAMUREȘ	0.35
7	IAȘI	0.35
8	BISTRIȚA-NĂSĂUD	0.37
9	IALOMIȚA	0.38
10	ARAD	0.38

Tabel nr. 2 indici de presiune la nivel de județe, scorurile cele mai mari (aproximația 1)

Rang județ	Nume	Valoare indice
32	GALAȚI	0.64
33	CONSTANȚA	0.64

⁹ Desigur, factorul perturbator greu de controlat este dat de absenteismul structural – neputându-se exprima foarte precis numărul celor care nu se află de fapt în țară în momentul voturilor, dar se află în listele electorale. Am presupus acest nomă ca fiind constant deși el a crescut.

34	VÂLCEA	0.67
35	GORJ	0.71
36	TELEORMAN	0.72
37	SATU MARE	0.74
38	PRAHOVA	0.75
39	OLT	0.80
40	COVASNA	0.90
41	ILFOV	0.95
42	HARGHITA	1.00

Scorurile cele mai mari sugerează posibilitatea mult mai mare a unui vot de presiune în cadrul alegerilor. Așa cum am precizat, aceasta este o primă aproximare a indicelui și evident cea mai simplă de realizat. Într-o a doua și o a treia aproximare ar trebui introduși alți factori de corecție. Unul dintre aceștia ar fi gradul de religiozitate, dar și de persistență a unor modele culturale tradiționale (și el înregistrat la nivel de județ). S-a afirmat îndreptățit că acest grad de religiozitate ar putea explica poziția în top a primelor două județe, Suceava și Neamț.

În fine, a doua aproximație ar putea fi făcută în măsura în care am avea date la nivel de județ despre încrederea sau simpatia față deUSR. Am putea calcula astfel modul în care acest factor ar fi putut influența absenteismul la nivelul fiecărui județ. Nu avem aceste date, dar de principiu, ele pot fi obiectul unor investigații sociologice. Ideea este că introducând factori de corecție în diferite aproximări se poate estima ponderea electorilor care votează datorită unui factor de presiune.

Dacă vom lua în calcul și un alt tip de alegeri, de data aceasta la polul opus, alegerile locale, cele care uzual au cea mai mare prezență, putem face același tip de analiză, descoperind însă o marjă mult mai mare a diferenței între nivelele prezenței la vot. Desigur, intuitiv ar fi să spunem că marja votului de presiune ar fi între valoarea rezultată cu compararea de la europarlamentare și cea de la alegeri locale. Dacă ne referim al alegerile din 2016 am vorbi de o marjă între 12 % și 36 % (la o prezență la vot de 48%). Procentul însă de 36 % nu se poate explica doar prin votul de presiune pentru că evident și populația este real mult mai interesată de alegerile locale. Din acest motiv, este mult mai acceptabilă o comparație cu alegerile care sunt cel mai puțin importante pentru populație, dar care au totuși o importanță politică pentru partide. Oricum marja votului de presiune este probabil undeva între 10% și 20 % la nivel național. În posibilele aproximări ulterioare ar trebui prin urmare că calculăm coeficienți de corecție în baza religiozității / culturii tradiționale, respectiv simpatiei față deUSR (tot la nivel de județ sau chiar localități). În primul caz ar trebui să avem minim 3 indicatori (spre exemplu religiozitate, cultură tradițională/modernă, orientare democratică) pe baza cărora să poată fi calculat un coeficient de corecție care să fie aplicabil la nivel de județ și cu care să fie aproximat indicele de presiune la nivelul doi. La fel și cu susținerea/ favorabilitatea față deUSR.

Limitele modelului și posibile dezvoltări ale analizei

Așa cum am precizat acest model este unul teoretic și nu mi-am propus decât să ilustrez o modalitate de calcul al unui tip de vot care, pentru oricine a făcut cercetări de tip calitativ este evident și are o cotă importantă în România. Ceea ce am numit „vot de presiune” are cel puțin două forme concrete de manifestare. Pe de o parte, este vorba despre o disparitate de putere potrivit căreia cineva participă la un vot doar pentru că i se solicită acest lucru (evident se solicită un vot concret

pentru un actor sau temă politică), pe de altă parte este vorba de votul de tip economic în care disparitatea de putere are inclusiv o bază economică, ea luând forma unui schimb (vot versus bani sau alte resurse) care este produs tot pe baza unei presiuni date de aceeași disparitate de putere. Desigur, ne putem gândi că cineva poate analiza separat cele două tipuri de presiune, dar eu nu mi-am propus acest lucru. În fine, un astfel de model de analiză poate ridica numeroase obiecții legate de faptul că, fiind vorba de un model ideal, eu am exclus numeroși factori care pot influența mecanismul prezenței al vot. Nu am dorit decât să deschid o perspectivă de cercetare apelând la o analiză secundară a unor date publice. Ideal ar fi să fie demarată o cercetare de amploare (reprezentativă la nivel de județ) focalizată pe această temă. Pe de altă parte, trebuie să menționez că pot fi luate în calcul ca mecanisme de corecție și alte elemente care pot influența diferențele de prezență, cum ar fi nivelul de dezvoltare al localităților, nivelul de trai, polarizarea socială etc. Fiind vorba de un model ideal cineva poate asuma că datele de plecare sunt false și că explicația diferenței mari de prezență este dată doar de factorul interes. Din punctul meu de vedere în cazul referendumului factorul esențial a fost costul mic asumat ca acceptabil de către rețele, iar cea mai mare parte din procentele negative de prezență față de alte tipuri de alegeri asemănătoare a fost dată de absența votanților de presiune.

În fine, cred că posibilitatea de calcul a unui astfel de indice este interesantă în perspectiva calculului unui indicator al valorii democratice a unui sistem electoral, dat fiind faptul că democrația presupune nu doar votul, ci și asumarea lui. Votul de presiune fiind un posibil indicator al absenței democrației. Pentru moment nu mi-am propus însă o astfel de dezvoltare a analizei.

BIBLIOGRAFIE:

1. Bulai, Alfred, *Mecanismele electorale ale societății românești*, (București: Paideia, 1999)
2. ----, „The reconstruction of Romanian Society. But is it possible this?” *în European Journal of Science and Theology*, 9 (2), (2013): 1-17. ISSN 1841- 0464
3. ----, „Schimbarea ca eșec asumat; Rețelele sociale de încredere și construcția instituțională” în Vasile Boari, Natalia Vlas, Radu Murea, (coord.) *Romania după 20 de ani*, vol.1 (Iași: Institutului European, 2010)
4. Canae Adrian Cosmin, „România și alegerile europarlamentare: între indiferență și speranțe – mai 2014”, *Sfera Politicii* 179 (2014)
5. Catt Helena, *Voting Behaviour. A radical critique*, (Leicester University Press, 1996)
6. Mihăilescu Vintilă, *Etnogeneza și Țuică*, (Iași: Polirom, 2018)
7. Pîrvulescu Cristian, „Alegeri fără prezență și proteste fără limite”, *Sfera Politicii*, 3-4 (2016)
8. Radu Alexandru, *Partidele politice românești după 1999* (București: Paideia, 2003)
9. ----, *Politica între proportionalism și majoritarism*, (Iași: Institutul European, 2012)
10. ----, *Civilizația Romana Moderna Neîmplinită* (Iași: Adenium, 2015)
11. Sandu Dumitru, *Sociologia tranziției*, (București: Staff, 1996)
12. Tușa Enache, „Europenism și alegeri europarlamentare în spațiul public românesc”, *Sfera Politicii* 179 (2014)